

АНТІН ДРАГАН

ПАМ'ЯТАЙМО
ПРО
ВІННИЦЮ

**ПАМ'ЯТАЙМО
ПРО ВІННИЦЮ!**

АНТІН ДРАГАН

ПАМ'ЯТАЙМО
ПРО
ВІННИЦЮ!

С В О Б О Д А
В-ВО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ
1986

**ANTHONY DRAGAN:
REMEMBER VINNYTSIA !**

Printed by "Svoboda" Publishers, 1986
Ukrainian National Association, Inc.
30 Montgomery Street
Jersey City, N.J.
07302

ЗАБУТИЙ ГОЛОКОСТ

Народ наш український на рідній і все ще не своїй землі та на поселеннях у багатьох країнах вільного світу, зокрема великих українських громади у З'єднаних Стейтах Америки та в Канаді, наполегливо приготовляються до зустрічі найсвітлішої події в історії своєї батьківщини: тисячоліття формального прийняття Християнства, що припадає в 1988 році.

У тому самому 1988 році сповняється ще одна, уже тільки 50-та річниця цілком протилежної події, яку народ назвав „пеклом на землі”. Тоді бо, в роках 1937-39, представники звироднілої комуно-московської окупаційної влади в Україні провели неймовірну в мирних часах народовбивчу акцію терору, жертвою якої впали десятки тисяч Богу-духа винних чоловіків і жінок, при чому хрестик, служебна книжечка чи явне визнавання Христа були причиною змушення і розстрілу та погребання в опісля всіляко замаскованих місцях, включно із „парками культури і відпочинку”.

Цей страшний злочин народовбивства, справжній голокост поповнений комуно-московським окупаційним режимом над поневоленим ним українським народом, виявлено принагідно щойно п'ять років пізніше, в 1943-му році, під час окупації України іншими подібними народовбивцями, німецькими нацистами, у подільському містечку Вінниці.

Багато води проплило з того часу в річці Бог, над якою розташоване місто Вінниця. Багато злочинів комуністичного режиму виявлено і записано в історії в тому часі. Деякі із злочинів народовбивства за часів Сталіна виявлено навіть його наслідниками. Але намарно було б шукати вsovєтських джерелах будь-якої згадки про голокост у Вінниці. Що більше, там робиться все можливе, вживається всіляких вигадок і брехні, щоб виявлений вже майже 50 років тому злочин приховати. І робиться це не без успіху. Ми мали нагоду спитати багатьох нових переселенців з України і деяких туристів, чи вони „чували про Вінницю” і майже завжди почули ту саму відповідь: „Що про Вінницю?”

Дещо в цій справі зроблено у вільному світі, але й тут тому страшному злочинові народовбивства не приділено навіть у малій мірі стільки уваги, на яку він заслуговує.

Це зокрема виявилося в 1985 році, в місяці травні, у 40-річчя закінчення в Європі Другої світової війни та контроверсійних відвідин президента ЗСА Рональда Рейгена в Німеччині. З цієї нагоди відбулася одна з найбільших і найзавзятіших дебат у світовому засіді і однодушним висновком цієї дискусії було, що таких злочинів, як народовбивство, ніколи не можна забути.

А проте — забувається. Що більше, навіть посередньо — можна б сказати, апробується у відповідній політичній коньюнктурі. Звернув на це увагу під час згаданих відвідин президента Рейгена в Європі в 1985 році Ерік Марголіс у надрукованій в газеті „Торонто

Сан" (з 28-го квітня 1985) статті: „Совєтський Союз більша загроза ніж мертві нацисти". У статті м. і. сказано: „Друга світова війна, як виглядає, мусить продовжуватися. Телебачення, книжки, фільми і преса щоденно трублять нові історії про загрозу нацизму. 75-літніх осіб судять, або депортують.... Проте, не так мається справа із Совєтським Союзом. Сучасні правителі в Кремлі — це безпосередні політичні, легальні і моральні наслідники Йосифа Сталіна. Не забуваймо, що СССР ніколи офіційно не відрікся від дій Сталіна. Система та моральні засади, що сприяли розголові сталінського терору, залишилися в силі і в сучасній Росії. Духи 27 мільйонів замордованих українців, росіян, патвійців, потишів, естонців, жидів, татар, мусульман і далі перебувають над Совєтським Союзом. Вони ніколи не знайшли спокою через розкаяння уряду, як це сталося в Німеччині. Однак, ми забули їх...."

А про Вінницю взагалі дуже мало відомо і дуже мало сказано також і на Заході. Тому підписаний, що мав нагоду побувати кілька днів у Вінниці під час розкопин масових могил в липні 1943 року, скомасував у цій книжечці дещо із своїх раніших репортерських писань на цю тему, зокрема статтю: „Розкрилася земля і показалося пекло", надруковану в „Альманасі УНС — 1972", та дополучив до цього взяті з урядових та деяких інших публікацій основні дані про совєтський злочин народовбивства у Вінниці, роблячи це в надії, що пригадка того страшного злочину може заохотити кваліфіковані установи та кваліфікованих осіб подбати, щоб і цей злочин, як і всі інші йому подібні, „ніколи не забувся"!

ВІННИЦЯ — СИМВОЛ

У прекрасній мальовничій окопіці українського Поділля над річкою Богом (в совєтському назовництві: Південний Буг) розташоване місто Вінниця, в совєтській адміністрації центр області тієї самої назви. Місто його окопіця дослівно „потопають” у садах. На початку Другої світової війни Вінниця — згідно із совєтською статистикою — нараховувала коло 100.000 населення, з чого 41% становили українці, 38% жиди, 14% росіяни та 4% поляки.

Згідно з даними совєтської статистики, підсоветська Україна в 1929-му році нараховувала 31,194,976 населення. Ця сама статистика подає, що в 1939-му році, отже десять років пізніше, в тих самих кордонах України вже було тільки 28,070,404 населення, себто на 3,124,572 менше. Як взяти до уваги, що природній приріст населення в Україні досить високий і в той час хитався між 17.7 і 24.5 на тисячу, то за десять років перед Другою світовою війною Україна втратила щонайменше 10,000.000 людей. Де вони поділись і що з ними сталося? Частинне вияснення цього дали гори опухлих трупів, що впали жертвою зорганізованого Москвою голоду в рр. 1932-1933, а далі не менш жахливе вияснення знайдено у масових могилах у Вінниці та в ряді інших міст України під час Другої світової війни. Цих людей знайдено з пов'язаними ззаду руками та з подіравленими большевицькими кулями черепами в масових могилах. У самій тільки Вінниці було їх майже десять тисяч. Вінниця стала символом замучених мільйонів.

Міст на річці Бог у Вінниці сьогодні.

В ДОЛИНІ СЛІЗ І ГОРЯ, РУЇНИ І СМЕРТИ

Був чудовий ранок 16-го липня 1943-го року. Сонце вогненною кулею викотилося з-за обрію і своїм гарячим промінням освітило землю, на якій уже віддавна не було ані світла, ані тепла. Світло і теплота сонця, краса буйної природи були в найбільшому контрасті до товпи обдертих, виголоднілих і згорьованих людських істот, що з клунками в руках очікували на вузловій залізничній станції в Козятині. Були це переважно жінки та старші віком чоловіки. Час від часу одне чи друге витягало з клунка шматок спеченого з проса і вівса або житніх висівків хліба і обережно, майже з побожністю, вкладало до рота. А по смітниках порпалися брудні, обдерти й виголоднілі діти, що вкладали до рота кожний відпадок, випльовуючи його негайно, переконавшись, що це не недогризок яблука чи шкірка хліба. Поміж цими подорожніми злидарями переходитив апатично місцевий залізничник, ні на кого не звертаючи жадної уваги.

Це тільки в одній закутині станції. Ціла станція — запита різноманітними уніформами: сірими, сіrozеленими, брунатними, чорними. Це нові завойовники. По уніформах можна було відгадати й обличчя людей. Ті в чорних і брунатних — пузаті, бундючні, самопевні і жорстокі. Ті в сірих — у більшості самі сірі. Їх воєнний ентузіазм закінчився і зник, коли вони вступили на цю землю. Тепер уже і їх гонять у добре відоме й невідоме, і вони, звичайні собі вояки гітлерівського Райхсверу, йдуть туди, куди їх ці чорні і брунатні скерують і підганяють. Як відгомін їхніх настроїв, один із цих Фріців затягнув: „Ес گет аллес форюбер, ес گет аллес форбай; шон цвай яре ін Русслянд унд нох нікс понімай...” (Все йде, все проходить; вже два роки в Росії і нічого не розумію). Між цими сірими, як і між злиденними цивільними подорожніми, походжали з наїженими багнетами та в шоломах військові сторожі.

Нагло здалеку загудів паротяг і ті в шоломах зразу обставили всі двері. На станцію вкотився вантажний потяг із закритими вагонами. Між кожним вагоном кілька таких же в шоломах та з наїженими багнетами. Це транспорт новітнього ясиру на невільницю працю в Райху. Переїжджаючи станцію, потяг тільки сповільнив швидкість, але не зупинився. Він переїхав, а ті з клунками по кутах обтирали слезози і хрестилися.

Ще деякий час і на станцію заїхав і зупинився другий потяг. Спереду, перед льокомотивою, відкритий вантажний вагон, обставлений мішками з піском, а на ньому готовий до стрілу кулемет. Це — проти партизанів. За льокомотивою кілька закритих вантажних вагонів і два-три пасажирських. Та вони не для людей, вони — як про це свідчать написи — „нур фюр дойче”, тільки для німців. Для людей в кінці два-три вантажні вагони. А люди кажуть: „Де повинні їхати свині, тепер йдуть люди, а де повинні їхати люди, тепер йдуть свині...”.

Потяг їхав до Вінниці. Люди з клунками, допомагаючи одне одному, видряпувались до вантажних вагонів, кожний зі своїм клунком приміщувався хто де, важко зідхав, часом одна чи друга жіноча рука обтирала слозу.

Їдучи цим поїздом, вам не сходило з думки: безмірні краса і багатство цієї землі, безмірні злидні і недоля її автохтонів! Потяг повільно, сапаючи парою, проїздив село за селом, зупинку за зупинкою. Скрізь, як широко і далеко сягало око, простягались безмежні лани, а подекуди синів ліс. Середлані виринали втоплені в садах села, і знову — який же контраст між багатством землі і природи та убо звітом і злиднями населення. З-позадерев виглядали бідні, обідрані халупи, а біля них ні плота, ні огорожі, не видно звичайного колись в Україні сільськогосподарського приладдя на продвір'ях, не видно і хвоста скоту. Якщо ще із скоту що залишилося, то його тепер доглядають мадярські союзники німецьких фріців. А за кожним разом, як потяг періїджав через села, за ним бігли групи обідраної, босої дітвори і з простягненими руками просили: „Пан, пан, дай хліба!”.

Уздовж колії, у віддалі яких ста метрів по обох її боках німці наказали повирубувати всі дерева, щоб не давали захисту партизам. На закрутках всюди були бункри-землянки, а в них військові сторожі, що охороняли дороги від саботажників. Сліди війни видно було на кожному кроці.

У МІСТІ ЖАХУ І СМЕРТИ

Ще перед полуночю потяг зупинився на станції Вінниця. Люди з клунками повиходили з вагонів і широким бульваром Коцюбинського, по сильно обставленому військовою сторохою дерев'яному мості через Бог і далі Українським проспектом посувались мовчкі. Ніхто не говорив, ніхто не розглядався, так і видно було, що, крім клунків, у них куди більший тягар на душі. В продовженні Українського проспекту починається Літинське шосе, і туди спрямовують свої кроки ці живі людські тіні.

При цьому шосе в трьох місцях: так званому „Парку культури і відпочинку” з правого боку шосе, на старому цвинтарі по протилежному боці та в овочевому саді в деякій віддалі відкрили масові могили і з них витягають перегнілі вже трупи людей із пов'язаними за спину дротом і мотузками руками, з дірами від куль у потилиці. Цих трупів сотні й тисячі. Щораз віднаходять нові могили, наповнені трупами. Страшний, прямо нестерпний труп'ячий сопух огорнув, здається, ціле місто, а з ним і всю Україну.

На вістку про відкриття масових могил з усіх околиць, головно з Поділля, з'їжджаються злидарі шукати будь-якої вістки про заарештованих НКВДистами перед війною іхніх рідних — батьків, братів, матерів, сестер, синів і дочок. Наближаючись до цих місць

жаху і смерти, вони зривають в придорожних ровах гостропахнучі трави і тримають їх біля носа. Деякі не видержують і хлипають, ще не дійшовши до місця розкопин. Інші сідають в рів, ніби не знаючи, що ім далі робити — іти чи вертатись. Якщо був коли в світі образ нужди і розпачу, то це тут.

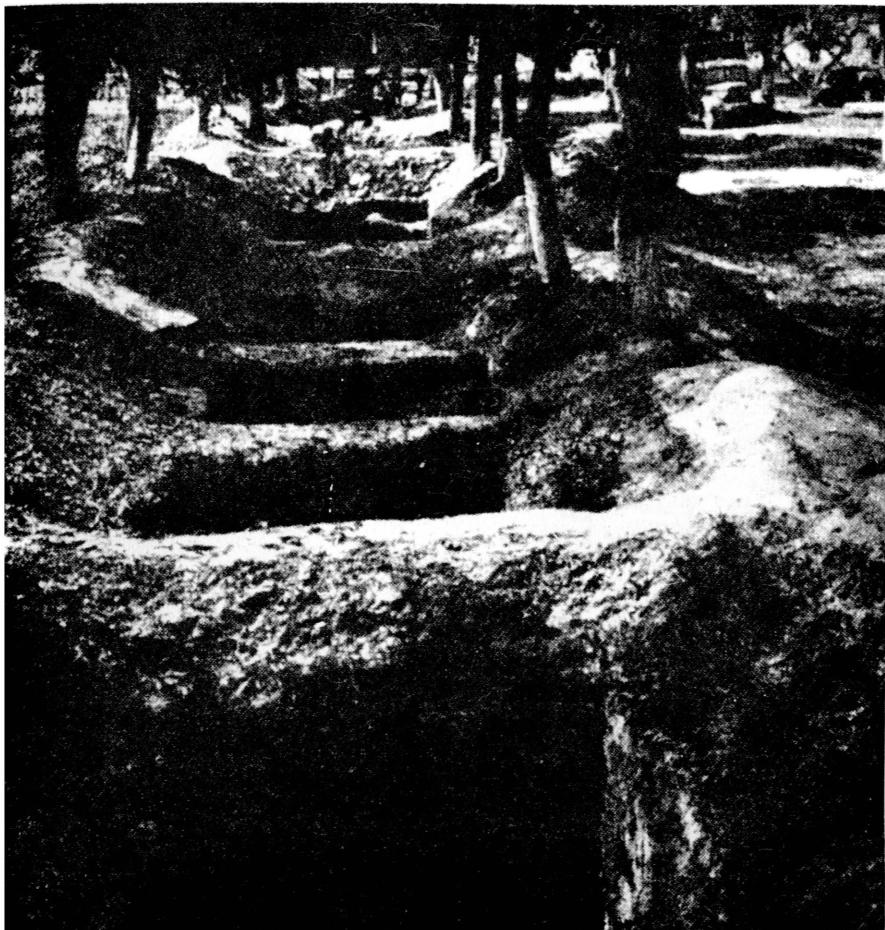
Мабуть, кожному тряслись руки й ноги, коли доходив до місця розкопин. Ось, уже й це жахливе місце. Підійшли до першої купи трупів, і нагло одна старенька жінка відірвалась від гурту, відкинула свій клунок і з окликом підстріленої птиці впала на першого з них. Труп розлізся їй під руками, а люди піднесли старушку й напівнеживу поклали на траві поблизу. Опритомнівши, жінка оповідала: Вона аж з Чернігівщини. Їй три ночі під ряд снився її заарештований у 1937-му році син, просячи піти до Вінниці й розпитати за ним. Вона була цілий тиждень в дорозі. І тепер тут. Труп свого сина пізнала по одязі і по частинно ампутованій лівій руці.

Сад, в якому енкаведисти закопали 4 тисячі закатованих ними жертв.

ДЕЩО З ІСТОРІЇ

Приїхавши до Вінниці, я зайшов до редакції „Вінницьких Вістей” і там познайомився з їх редактором Аполлоном Трембовецьким, тепер уже покійним, з яким опісля знову зустрівся в Америці. В його товаристві та в товаристві двох своїх давніх приятелів, які служили за перекладачів під час розкопування могил, я кілька днів відвідував ці місця, приглядався їм, розмовляв з людьми, слухав їх ридань. На базі занотованих інформацій і, головно, на базі опублікованих пізніше документів можна встановити такі факти:

Спільні могили між деревами овочевого саду.

Від 24-го червня до 26-го серпня 1943-го року у Вінниці розкопано в трьох місцях 91 масову могилу і видобуто з них 9,432 трупи, в тому числі 196 жіночих. На підставі прикметних знаків на тілі, по одязі і документах зідентифіковано 679 трупів, між якими за національністю було 490 українців, 28 поляків та 161 точно не встановлених, між ними деяка кількість жидів і росіян. За професією між зідентифікованими було 225 колгоспних робітників, 54 колгоспники, 119 робітників, 92 службовці та 183 з-поміж так званої трудової інтелігенції. Масу незідентифікованих трупів творили, як це можна було встановити по одязі, також селяни і робітники.

Опорожнені вже масові могили на старому цвинтарі у Вінниці.

Розкопинами керувала судово-лікарська комісія, що складалася з німців, одного українця, д-ра Дорошенка з Вінниці, і одного росіяніна, д-ра Малініна, професора Краснодарського університету. При розкопинах, слідстві та ідентифікації трупів допомагало місцеве населення. Всі розкопані місця оглянула та видала свою оцінку міжнародна судово-лікарська комісія з країн німецьких сателітів і невтральних. У склад комісії входили: д-р Зенон, Гент, Бельгія; д-р Михайлов, Софія, Болгарія; д-р Пезонен, Гельсінкі, Фінляндія; д-р Дювуар, Париж, Франція; д-р Каццаніга, Майланд, Італія; д-р Юрак, Загреб, Хорватія; д-р тер Поортен, Амстердам, Голландія; д-р Біркле, Букарешт, Румунія; д-р Хегквіст, Стокгольм, Швеція; д-р Кресек, Пресбург, Словаччина; д-р Орсоз, Будапешт, Мадярщина. Розкопування та витягування трупів з могил переводили в'язні місцевої тюрми.

Факт, що розкопини зроблено і слідство переведено під час окупації України не менш жорстоким і злочинним нацистським ворогом людства, ні в чому не поменшує цього большевицького злочину у Вінниці. Німці допускалися подібних злочинів, але своїх вони не показували і не досліджували. Зроблено це вже після війни, в Нюрнберзі. При цьому треба згадати, що факт розкриття большевицьких злочинів у Вінниці міг мати тільки дуже малий вплив на відношення місцевого населення до німців, яке зовсім не приховувало своєї ворожості до них. Навпаки, проклинаючи большевицьких злочинців, люди за одним віддихом згадували прокляттям і нових окупантів.

Іноземні лікарі устійнюють спосіб убивства.

ЗГАДУЮТЬ, ЯК ШАЛІВ ТЕРОР

У свіжій пам'яті мільйонів людей поневоленої України був тричі проклятий голодний 1933-й рік. Ще не забулись опухлі з голоду люди та стоси обтягнених шкірою людських кістяків по вулицях і дорогах. Державні гробокопателі не встигали їх хоронити. Кажуть, що вони приходили до хати, де лежав уже з типовими ознаками голодової смерті труп батька і, щоб знову не вертатися за день-два, забирали рівночасно вже опухлих з голоду, хоч ще й у живих, матір та дітей. Бо хто вже починав пухнути — рятунку не було. Та й який рятунок, коли у селі вже й кору з дерев пообгризали...

Все це було ще в свіжій пам'яті населення України, коли в роках 1936, 1937 і 1938 на нього впала страшна змора нового большевицького терору. Справді, ніхто не зінав ні дня, ні години, коли до його хати під'їде „чорний ворон”, закрита чорна автомашина НКВД, в якій зникли навіки мільйони людей. Під'їджав „чорний ворон” до хати колгоспника, робітника чи інтелігента найчастіше вночі, агенти НКВД переводили трус або й без труси наказували збиратись. І тоді востаннє його бачили рідні. Всіх арештовано під закидом, що вони — „вороги народу”. Безпосередньою причиною арешту підозрілого — а підозрілими в ті часи сталінської оприччини були десятки мільйонів — могла послужити поштова картка від рідних з Польщі чи іншої країни, часом знайдений під час трусу хрестик чи богослужебна книжечка. В багатьох випадках арештували на донос — без основи і сенсу.

Ця страшна хвиля арештів, що тривала аж до вибуху Другої світової війни, ледве чи залишила в Україні одну родину, яка не принесла б жертви большевицькому молохові. Тюрми були того начинені засудженими без суду „ворогами народу”, бо горстка кровожадних диктаторів у Кремлі із звироднілим Сталіном на чолі ввесь нарід засудила, як „ворога народу”. Тим часом ніхто із заарештованих не тільки не почувався до будь-якої провини, але й не міг її мати, навіть проти того варварського режиму. Це ж бо були в переважній більшості звичайні трудовики, ціллю та ідеалом яких було тільки одне: могти жити та виховати своїх дітей. За це вони віддавали ввесь свій труд, працюючи в поті чола на колгоспній чи фабричній державній панщині. Деяких з них нещасливців заарештовано під закидом „саботажу”, бо колгоспна свиня не вродила передбачену божевільним пляном сталінської п'ятирічки кількість поросят; інших за те, що здох колгоспний кінь, але найбільше було таких, що їх заарештовано взагалі без будь-якої причини.

Після цих масових арештів рідні пробували допомогти заарештованим. Вони в розpacі пробували добитися для них „справедливості”, що в тій системі само по собі вважалося злочином. Вони цілими днями вистоювали під мурами тюрем, ходили до урядів НКВД, в свой наївності писали навіть до „самого” Сталіна, щоб допоміг їм відшукати й звільнити рідних. Але в 99 із 100 випадків їм

відповідали, що заарештованого засуджено як „вогора народу” і заслано в далекі табори „без права листування”. Майже десять тисяч таких „ворогів народу”, засланих у „далекі табори без права листування”, знайдено з пов’язаними ззаду руками та з порозбиваними черепами у масових могилах у Вінниці.

СВІДЧЕННЯ РІДНИХ

До найбільш промовистих описів і доказів того страшного народовбивчого терору, що його допустилася окупаційна комуномосковська влада у Вінницькій області в роках 1936-39 та що становить тільки фрагмент того постійного голокосту, що його та влада в різних формах безупинно практикує в Україні по сьогоднішній день, були „сухі” свідчення рідних жертв того терору: їхніх дружин, батьків, матерей, братів і сестер, що вони їх склали перед комісією розкопу могил у Вінниці. Деякі з них свідчень наводимо:

Протокол свідчень українки **Олександри Прусак** із села Верхівці, Барського району:

„Мій чоловік Іван Прусак, народжений 1898 року, до 1937 року працював в Верхівецькому колгоспі. До 1929 року він господарював, мав близько 6 га землі та три корови. У 1929 році мусів своє майно здати до колгоспу. До 1937 року чоловік ніколи не був заарештований

Міжнародна судово-лікарська комісія на місці розкопу масових могил у Вінниці.

чи обвинувачений в будь-якому злочині. 6-го квітня 1937 року, під час роботи в полі, його схопили міліціонери й відвели до Бару в НКВД. Так я й не довідалась про причини його арешту. Запитувала Київ і Москву й дістала звідтіль відповідь — звернутися до вінницького НКВД. На мої запитання у Вінниці 1938 року дістала довідку, що чоловік засланий на 10 років до Сибіру без права листуватись. Скільки часу чоловік перебував у Вінниці, сказати не можу.

Сьогодні на колишній ділянці НКВД (в овочевому саду) я пізнала чоловіка плащ. Помилки бути не може — впізнала я його по латках, які сама латала. Тому гадаю, що тіло його також закопане на цій дільниці. Рівночасно з чоловіком в нашому селі заарештовано ще 11 душ, про долю яких і досі також нічого невідомо".

Вінниця, 29 червня 1943 року.

Марія Мадій з села Верхівці, Барського району, посвідчила:

Мій чоловік Іван Мадій раніше був одноосібником і мав близько 2 га землі. Під час розкуркулювання ми одержали ще трохи землі з маєтку одного багатоземельного селянина. Потім ми мусіли все віддати колгоспові. У квітні 1937 року чоловіка схопила вночі вдома міліція й відправила до Бару. Причин арешту мені не сказали. Коли ми пішли довідатись у Вінницю, мені й дочці сказали, що він засланий на 10 років.

Сьогодні на колишній дільниці НКВД я точно впізнала чоловіка піджак".

Вінниця, 29 червня 1943 року.

Свідчення вдови Агафії Усової з села Тефілівки, Чулинського району:

„Першого січня 1938 року мій чоловік Микола Усов повертається ввечері з роботи, коли його заарештували на вулиці чотири енкаведисти й відправили в Чулинку. Рівночасно відвезено ще сімох з нашого села. Після арешту моого чоловіка до нашого будинку прийшли енкаведисти й перерили все чисто в хаті. Здається, особливе зацікавлення вони виявили до чоловікового листування, але шукали також і зброї. На моє запитання про причину арешту мені сказали, що чоловіка обвинувачено у шкідництві. Проте, жадних доказів енкаведисти мені не дали, а всі мої запитання залишились без уваги. Мені навіть брутально заявили, що я й сама мушу добре уявляти собі неможливість звільнення моого чоловіка. За півроку до моєї хати знову вдерлися енкаведисти, щоб забрати одежду й білизну.

В Чулинці чоловік пробув тільки один день і був відвезений до Гайсина. Як мені пощастило довідатись, в лютому 1938 року він був переведений до Брацлава, а пізніше до Вінниці. В березні 1938 року я їздила до Вінниці в НКВД. Звідти мене з лайкою вигнали, заявивши, що про долю моого чоловіка їм нічого невідомо. Досі я була певна, що мій чоловік перебуває на Сибіру. Тепер я найшла на дільниці НКВД кілька речей з його одягу: плисовий піджак, мішечок для хліба, 2 спідні сорочки й дві верхні. Тепер я переконалася, що мій чоловік також у числі по-звір'ячому забитих".

Вінниця, 1 липня 1943 року.

Свідчення вдови Марії Антонюк з села Полові-Берлинці, Мурів'яно-Кирилівського району:

„20 червня 1938 року НКВД заарештувало моого чоловіка, колгоспника Степана Антонюка, що мав 46 років. Забрали вночі просто з ліжка й відвезли до Копай-Города, де він був шість день. Куди його відправили потім, сказати не можу. Одночасно з чоловіком був заарештований інший колгоспник Статник. В НКВД мав сказати, що обидва вони шпигуни. Після того, як протягом 6 місяців про наших чоловіків нічого не було чути, ми, разом з жінкою Статника, написали до Москви Калініну. Через місяць після цього нас викликали до Копай-Городського НКВД в справах ворогів держави, до числа яких належали й наші чоловіки. Їх нібіто вислали на 10 років до Сибіру, де вони мусять працювати на пісозаготовлях. Це було все, що нам сказано про наших чоловіків. Знаю напевно, що ні мій чоловік, ні Статник ні в чому не винуваті, політикою вони ніколи не займалися.

У братських могилах на дільниці вінницького НКВД я сьогодні знайшла сорочку свого чоловіка, яку точно відізнала, бо сама її шила. Тепер я знаю, що мій чоловік не висланий до Сибіру, а розстріляний у Вінниці”.

Вінниця, 2 липня 1943 року.

Галина Грушівська, з села Городниці, Немирівського району посвідчила:

„У жовтні 1937 року моого батька, колгоспника Петра Грушівського, 65 років від народження, заарештували енкаведисти в Брацлаві. Мої матері заявили, що він ворог держави. Я знаю напевно, що мій батько, який не скінчив ніякої школи, ніколи не займався політикою. Два тижні батька тримали у Брацлаві, потім перевели до Вінниці. Моя маті щодня ходила до брацлавського НКВД довідатись про батька, аж поки її сказали, що його відправили до Вінниці. У Вінниці ми не зважувались довідатись про нього. Від дня арешту ми більш нічого про нього не знали. Так само нічого невідомо було і про інших десятьох чоловіків з нашого села, заарештованих водночас з батьком.

Я прочитала в газетах, що в Вінниці розкриті братські могили, і від однієї сусідки довідалась, що вона там знайшла одежду свого чоловіка. Тому я сама приїхала сюди й на дільниці НКВД серед речей знайшла шапку свого батька. Вона була йому велика, і я сама її переробляла, тому й могла точно відізнати її. Тепер я знаю, що й моого батька забили енкаведисти”.

Вінниця, 3 липня 1943 року.

Вдова Надія Гончар з села Ступевки, Мурів'яно-Кирилівського району посвідчила:

„У грудні 1937 року два енкаведисти зробили трус у мене в хаті, шукали зброй й документів про шкідництво. Нічого не знайшовши, вони заарештували моого чоловіка Павла Гончара, віком 30 років, і відправили вантажним автомобілем до Бару в НКВД. Причини арешту не сказали ні мені, ні чоловікові. В той час я була хвора й не могла особисто довідатись про місце перебування чоловіка. Через два тижні після арешту я попросила батька з'їздити до Бару й у в'язниці довідатись про долю чоловіка. Там батькові дали довідки, що чоловік уже післаний на Нову Землю. Коли це сталося, й де та „Нова Земля”

батькові не сказали. Від того часу більше нічого про чоловіка не чула. Коли через місяць я спробувала особисто довідатись у вінницькому НКВД, мені повторили сказане перед тим моєму батькові.

Мушу сказати, досі я думала, що мій чоловік від 1938 року відбував десятилітнє заслання на Сибіру, аж поки сьогодні на дільниці НКВД не знайшла кілька речей з чоловікової одежі й між ними його піджак, який я пізнала по латах, що іх сама пришивала. Тепер я певна, що серед забитих є й мій чоловік".

Вінниця, 5 червня 1943 року.

Ганна Годованець з села Михайлівки, Мурівсько-Кирилівського району, заявила:

,3 січня 1938 року моого чоловіка Касяня Годованця, народженого в 1886 році, під час роботи на вокзалі в Копай-Городі заарештували член сільради та міліціонер, що вартував на вокзалі. У чоловіка відібрали пашпорта і відправили спершу до Михайлівки, потім до Могилева і нарешті 3 березня 1938 року — до Вінниці. Про все це я довідалась від різних знайомих, що були випадковими свідками його арешту. Тільки пізніше мій син Василь, розмовляючи з колгоспником з Михайлівки, давдався від нього, що його викликали на допит про моого чоловіка в Мурівсько-Кирилівці до районового представника НКВД. Колгоспника при цьому розпитували, чи молився мій чоловік Богу й чому в нашій хаті стільки ікон. Виявилося, що це, а також те, що мій чоловік не пішов на роботу в церковне свято, і було причиною його арешту.

Наприкінці квітня 1938 року я довідалась у вінницькому НКВД, що чоловіка заслано до одного з далеких таборів без права листуватися з родиною.

Звернувшись пізніше по довідку до обласного прокурора, я одержала ті самі відомості про моого чоловіка. Тоді я звернулась до самого Сталіна з письмовим проханням звільнити чоловіка. З травня 1938 року я одержала від Верховного прокурора СССР Вишнінського повідомлення про звільнення чоловіка. Але він не повернувся. 24 червня 1943 року перед викопаної на території НКВД одежі я відзнала сорочку, яку сама шила, пальто з синіми кишенями, що іх сама пришивала, і чобіт із спеціальною підковою на закаблучці, що й на моє замовлення зробив коваль у Копай-Городі. Ці речі я свого часу надіслала чоловікові у в'язницю. Тепер я гадаю, що чоловіка не висилиали, не звільняли, а розстріляли у Вінниці".

Вінниця, 8 липня 1943 року.

Свідчення вдови Явдохи Явнич з села Вознівці, Станіславчицького району:

,6 січня 1937 року, після безрезультатного обшуку, енкаведист, у присутності двох понятіх, заарештував моого чоловіка, Василя Явнича. Чоловікові було тоді 40 років і він працював у колгоспі. Тільки пізніше я довідалась — у чому його обвинувачували: в листуванні з родичами, що живуть у Галичині. Мій чоловік був родом із Західної України, з села Лисок, Жидачівської округи. В Станіславчуці чоловік просидів лише кілька днів, потім його перевели до Вінниці. Коли через місяць я пішла розпитати до вінницької міської тюрми, мені заявили, що

чоловік засуджений на 10 років заслання без права листування і що його вже відвезли. Писала кілька заяв до Москви на ім'я Сталіна, Кагановича та іншихsovєтських можновладців і одержала від усіх ту саму письмову відповідь, що чоловік засуджений на 10 років заслання. Сьогодні, 20 липня 1943 року, я впізнала в колишньому садку НКВД пальто свого чоловіка по особливих гудзиках. Гадаю, що чоловік не був засланий, а лежить тут серед забитих".

Вінниця, 20 липня 1943 року.

Свідчення Олени Ольхівської з Вінниці:

„У листопаді 1937 року енкаведисти заарештували в хаті моого чоловіка Петра Ольхівського. Він був українець і працював на хлібозаводі. В день арешту у нас дома перевели трус і забрали при цьому всі його особисті документи. Пізніше я ходила кілька разів до в'язниці НКВД, але туди мене не пускали. Через тиждень я пішла до міської в'язниці, до якої на той час був переведений мій чоловік, проте й туди мене не пустили. Тільки через місяць мені пощастило передати чоловікові пальто та валінки, а побачити його особисто так і не пощастило. Тоді мені заявили, що його заслано на Далеку Північ, на 10 років без права листуватись. Причиною арешту було обвинувачення в тому, що він ворог народу. А справді мій чоловік ніколи не

Шукають родичів серед викопаних трупів.

займався політикою. Мабуть на нього донесла жідівка, що працювала разом з ним на заводі і одного разу, як казав чоловік, посварилася з ним. Коли почали розкопувати виявлені могили, я ходила туди щодня і на одному з трупів пізнала чоловіків чорний піджак, чоботи, дві пари штанів та одну сорочку. Я була присутня при тому, як трупи вимали з могили. Пізніше у цьому самому трупі я впізнала чоловіка по скривленому мізинцю правої руки. Отже, жадної помилки не може бути".

Вінниця, 1 липня 1943 року.

Катерина Горлевська із Жмеринки посвідчила:

„Серед викопаних речей в колишньому садку НКВД я впізнала речі моого чоловіка: вишиту сорочку й ватяний піджак з хутряним ковніром. Мій чоловік Дмитро Горлевський, народжений 1888 року українець, був машиністом на запізниці. Заарештували його 13 травня 1938 року в Жмеринці. Одержані повістку з'явилася до НКВД, чоловік туди пішов і не повернувся. На другий день у нашому помешканні енкаведисти зробили обшук, але нічого не взяли. Причиною арешту було обвинувачення чоловіка в тому, що він ворог народу. Справді ж він ніколи політикою не займався. За три місяці перед арештом навіть одержав премію за бездоганний стан свого паротягу.

Через два тижні чоловіка перевели з Жмеринки до Вінниці. Я їздила до Вінниці що два тижні, привозила щонебудь чоловікові, але ні разу не пощастило мені з ним поговорити. Одного разу, коли я знову приїхала до Вінниці, мені сказали, що чоловіка перевели до Києва. Я поїхала туди. На мої запитання про чоловіка я одержала відповідь, що він ніколи в Києві не був, а засланий на Сибір без права листуватися. Тепер я преконана, що серед убитих на колишній території НКВД є й мій чоловік.

Незадовго перед 1 травня 1937 року в Жмеринці раптово заарештовано 60 чоловіків, усе робітників-запізничників, віком від 35 до 50 років. Про них більше ніхто нічого нечув".

Вінниця, 1 липня 1943 року.

Свідчення Соловйової з Житківців:

„Мій чоловік, українець, мусів через хворість залишити службу вчителя і працював у філії держбанку в Житківцях. Йому було 47 років, коли 17 квітня 1938 року на роботі його заарештували. Це сталося о 12 годині 30 хвилин, а в 14-й годині його вже перевезли запізницею до Вінниці й посадили до в'язниці НКВД. Коли третього дня я прибула до Вінниці, там мені сказали, що чоловіка перевели до міської в'язниці. Проте, в міській в'язниці я про нього нічого не довідалась. Побачити чоловіка або щонебудь йому передати я більше вже не могла. Я довідалась, що чоловіка 5 травня 1938 року заслано до Далекої Півночі на 10 років без права листуватися. Від того часу я нічого більше не чула про моого чоловіка. Відразу ж після арешту моого чоловіка в нашому помешканні переведено трус, під час якого забрано чоловікову мисливську рушницю, трохи срібла, яке я берегла для пльомбування зубів, і настільний хрестик. Через два роки після арешту я одержала від НКВД наказ здати всю чоловікову одежду через те, що він — ворог народу.

Мій чоловік ніколи політикою не займався, його арешт здивував усіх на селі. Я гадаю, що до його арешту призвів такий випадок: в нашому будинку оселився був прокурор на призвище Фельд. Йому дуже хотілося загарбати ввесь будинок. Приблизно днів за вісім перед арештом мого чоловіка цей прокурор хотів одержати в банку позику в 2000 карбованців для того, щоб мати змогу відправити жінку на дачу. На підставі відповідних банківських правил, мій чоловік мусів це прохання відхилити. Гадаю, що це й призвело до його арешту".

В газеті „Вінницькі Вісті" була згадка про хусточку до носа з монограмою „А. С.". Прочитавши про це, я в цій хусточці впізнала хусточку свого чоловіка і вважаю, що він не засланий, а тут — серед забитих".

Вінниця, 1 липня 1943 року.

Свідчення Одарки Бєлецької з села Шировського:

„Мого чоловіка, священика Леоніда Бєлецького, віком 35 років, заарештовано 24 вересня 1937 року. Вночі в будинку зробили трус, під час якого конфісковано ризи, книжки, купіль і документи.

Чоловік закінчив духовну семінарію на Волині й був до 1935 року парафіяльним священиком у селі Пелева. У 1935 році церкву в Пелеві закрито і чоловік мусів покинути село. Ми поїхали в мое рідне село Гребля, де чоловік став працювати дроворубом. Коли по нього прийшли, про причину арешту не сказали ні слова, тільки один з енкаведистів крикнув чоловікові: „Ей ти, собако, прожив ти досить довго!".

Спершу мого чоловіка посадили до камери попереднього ув'язнення при міліції села Шировське, а потім, через два тижні, його перевезли до Вінниці у в'язницю НКВД. Коли я хотіла передати йому деякі речі, від мене прийняли тільки дві хусточки до носа та один рушник. Ні тоді, коли він був у камері попереднього ув'язнення при міліції, ні тоді, коли був у вінницькій в'язниці, з чоловіком розмовляти я не могла. Приїхавши приблизно через місяць до Вінниці, я там довідалась, що мого чоловіка заслано. Дати докладніші відомості відмовились. Я подала заяву до Москви і приблизно через пів року одержала через НКВД повідомлення про те, що чоловік засланий на Далеку Північ на десять років без права листування.

Прочитавши в газеті про братські могили в Вінниці, я прийшла сюди, щоб пошукати одежду свого чоловіка. Знайшла брунатне вбрання, в якому я точно впізнала чоловіків костюм, бо сама його пошила і ще й досі маю клаптики матерії від нього. Гадаю, що чоловік не засланий, а забитий".

Вінниця, 1 липня 1943 року.

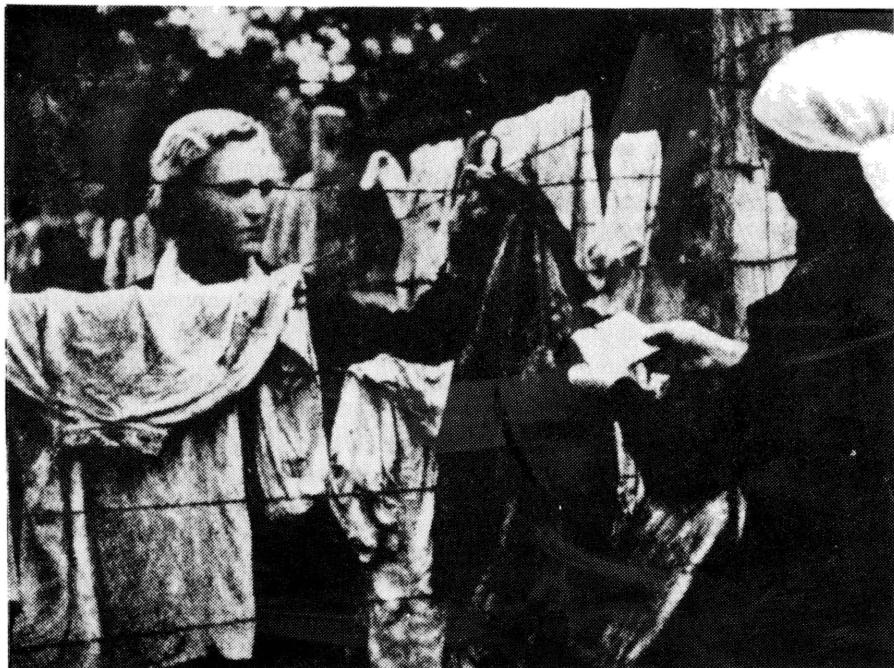
Свідчення Антонії з Шировської-Греблі:

„Мій чоловік, українець з походження, шофер машино-тракторної станції в нашему селі, був заарештований 26 березня 1938 р. під час роботи на полі й посаджений до камери попереднього ув'язнення при міліції. Відразу ж після арешту у нашій хаті переведено трус, під час якого забрано тільки особисті чоловікові документи. На мое запитання про причини арешту мені відповідли, що мої брати Савицькі, які живуть у тому самому селі, листувалися з закордоном. Справді брати

ніколи з закордоном не листувались. їх заарештовано ще в листопаді 1937 року і заслано. Ми одержали від них вістки з Монголії.

Чоловік просидів півтора місяця в камері попереднього ув'язнення при міліції нашого села, а потім був переведений до міської в'язниці у Вінниці. Коли він сидів у камері попереднього ув'язнення, я його часто бачила через огорожу, але не могла з ним ні поговорити, ні щонебудь йому передати. Коли, після переводу чоловіка до Вінниці, я пішла в міську в'язницю довідатись про нього, мені сказали, що мого чоловіка там нема, а його вже заслано. Тоді я подала заяву й через два роки одержала відповідь, що чоловіка заслано на 10 років до Далекої Півночі без права листуватись. Справжня причина арешту чоловіка мені невідома, знаю одне, що він ніколи політикою не займався. З газети я довідалась про розкопування могил і прийшла сюди. Я знайшла сорочку, яку сама вишивала, а пізніш навіть і латала. В цій сорочці я точно впізнала чоловікову сорочку. Гадаю, що мого чоловіка більше нема серед живих і він також забитий".

Вінниця, 1 липня 1943 року.

Пізнають замордованих по одягу і інших речах, які знайдено в масових могилах.

„ЗАБОРОНЕНІ ЗОНИ”

Після вбивства Кірова та під час масового терору в 1937-1938 роках в багатьох містах України в безпосередній віддалі від місцевих установ НКВД відгороджувано високим парканом так звані „заборонені зони”, та обставлювано їх сторожею. До тих „зон” населенню не тільки не вільно було заглядати, але й зближатись. Що діялося в тих „заборонених зонах” ніхто не знав, але про них кружляли всілякі страшні поголоски і здогади. Були й такі одчайдушні сміливці, що часом в присмерку видряпувались на якесь дерево поблизу, щоб заспокоїти свою цікавість. Деяким пощастило побачити ряд глибоких ям або якісь підозрілі горбки, але ніхто не знав їхнього призначення.

У Вінниці не було вже багато таких людей, які могли з точністю оповісти історію тих місць, що їх НКВД вибрало насховок для своїх змасакрованих жертв. Але, знайшлося чимало людей, які знали і пам'ятали останні події, що відбувалися в трьох місцях обабіч Літинського шосе. На першому місці був раніше сад, що належав кільком власникам, які вже в 30-их роках перейшли жити до міста. Садом ніхто не опікувався. Аж десь у березні 1938-го року ним зацікавилось НКВД. Почали міряти й оточувати його на 3-4 метри заввишки парканом, виставивши рівночасно сторожу НКВД, що міняючись, вартувала там день і ніч. Часом з-поза огорожі доносився гаркіт собак. Місцевому населенню казали, що сад огорожено для охорони овочевих дерев від дітей або що там відбуваються військові вправи.

Про встановлення цієї „заборонної зони” у Вінниці свідчить виписка з одного протоколу президії Вінницької міської ради та деякі із свідчень очевидців, що їх подаємо:

Виписка з протоколу №. 1 президії Вінницької міської ради з 1. IV. 1939 року.

„Слухали: Повідомлення Народного Комісаріату Державної Безпеки про закриття для публіки території коло Слав'янської молочарської ферми у Вінниці.

Ухвалили: Закрити для публіки земельну дільницю Слав'янської молочарської ферми, що належить Вінницькій міській раді, розміром 27 гектарів 9151 кв. метр. і передати до розпорядження Наркомату Державної Безпеки.

На цій дільниці заборонено всякі будови без особливого дозволу Наркомату Державної Безпеки...

Межі цієї забороненої зони такі:

- а) з півночі — міський ліс та землі села П'ятичани;
- б) зі сходу — вулична будівля №. 646;
- в) з півдня — Літинська вулиця.

Вартість житлових будівель сплатить Наркомат.

Голова міської ради Фурса, секретар Слободянюк”.

Співробітник вінницької гідро-біологічної станції Г. Гулевич.:

„Навесні 1938 року я виїхав до Києва, ю пробув там три місяці. За цей час у Вінниці арештували моого брата. Вернувшись літом до Вінниці я побачив проти місця моєї служби на Літинській вулиці нову огорожу біля 3 метри заввишки із дощок, щільно набитих у два ряди. На мої запити, що це значить і на що тут ця огорожа, я дістав різноманітні відповіді. Найчастіше казали, що це будова НКВД. Минув якийсь час, і вже почали говорити, що тут закопують розстріляних у НКВД. Одного дня я почув сморід мертвеччини, пригнаний вітром з-за огорожі. Тоді я уважно оглянув огорожу і, знайшовши дірочку від вибитого сучка, зазирнув у неї. Побачив багато свіжо-насипаної глини, а під самою огорожею — купи почорнілих трупів, яких, очевидно, не встигли ще закопати. Кожного разу, вгледівші авто, я проводив його очима аж до воріт, за якими воно зникало. Мені вважалося, що в такому авті лежить і труп моого брата. Мало не щоденно я бачив вантажні авта, що в сутінках проїзділи повз нашу станцію ворота, а другого дня, навантажені глиною, виїздили в напрямку Літина”.

Зі спів сторожа ринку **Опанаса Скрепка** з Вінниці запротоколовано таке свідчення:

„З 1935 до 1941 року я був сторожем міських овочевих насаджень на Літинській вулиці. В березні 1938 року один з овочевих садів, поруч з плянтациєю, яку я сторожив, був загорожений високою дерев'яною огорожею. Розпитуючи робітників, які ставили цю огорожу, я довідався, що тут мають будувати дитячий будинок чи майданчик. Приблизно за місяць після того, я виліз якось уночі на дерево, що росло біля огорожі. Було місячно. Коло самої огорожі я побачив шість ям, кожна біля трьох квадратових метрів. В ямах було по кілька трупів. Очевидно було ще досить місяця, а тому вони й не були засипані. Я вже й раніше помічав, що сюди почали приїздити навантажені автомашини, з яких за огорожею щось скидали, — чув глухе гупання об землю. Звичайно, бачити, що там діялося, я не міг. Кілька разів рано-вранці, після приїзду вантажних авт, я помічав кривавий слід, що вів по Літинській вулиці аж до загороженої дільниці. Ранком вартовий НКВД, що постійно жив у сторожці, засипав цей слід піском. Уночі я не чув ні стрілянини, ні криків, але вдень часом бачив, як приїздили комісари в легкових автах. Тоді лунали й постріли. Іноді з-за огорожі несло й трупним смородом. До цього місяця ніхто не смів наблизатися, бо вздовж огорожі, як у середині, так і ззовні, безперестанку ходили вартові. В 1938 році службовці НКВД вимагали від мене кілька молодих дерев з розсадника, що його я беріг. Коли я рішуче відмовився задоволити цю вимогу, мене повезли до міської канцелярії НКВД. Там мені заявили, що я не маю жадного права щось забороняти. Після того службовці НКВД забрали з розсадника коло 200 молодих сосен, кленів та акацій і посадили їх на засипаних могилах за огорожею. Але тільки частина цих дерев прийнялася”.

Марія Пономарчук (Літинська вулиця №. 44) свідчить:

„З 1927 року я живу в цьому приміщенні, ю від загороженої дільниці НКВД до моого помешкання тільки 300 метрів. Я часто спостерігала, що енкаведисти в уніформі вдень і вночі стояли на варті. Що, власне, вони будували за огорожею, про це ніхто не знов, але вже

й тоді гомоніли, що коли НКВД будує, добра не чекай. Ніхто не вірив навмисно поширюваним чуткам про дитячий спортивний майданчик, який там ніби будують. У 1938 році я сама не раз бачила, як на цю дільницю заїздли дві тяжко навантажені автомашини, накриті брезентом. Уже тоді припускали, що там ховають розстріляних у НКВД.

Те саме стверджували й інші свідки — сказано в брошурі СУМА „Злочин Москви у Вінниці”. Покази будівельного техніка Федора Старниця, робітників Василя Козловського, Петра Зіваки, шофера Євгена Бінецького, сторожа Олекси Козловського, доглядача цегельні Трохима Амосова та його жінки Олени цілком однозгідні. Всі вони свідчили, що після того, як поставлено огорожу навесні 1938 року, з колишнього овочевого саду часто несло трупним смородом, що ночами туди під'їздили або в'їздили вантажні авта і що до приходу німецьких військ у липні 1941 року вартові НКВД безперестанку ходили здовж огорожі. Ці зізнання незаперечно свідчать про те, що НКВД задумало використати цю дільницю землі, як місце поховання своїх жертв. Для того, щоб забезпечити себе надалі від небезпеки викриття страшного злочину, місцевість проголошено забороненою зоною, як це видно з протоколу, складеного органами самоврядування міста Вінниці.

Таким чином припинено забудування широкого терену, що на думку НКВД усувало небезпеку розкриття таємниці масових могил. Засадження могил деревами мало усунути надалі можливість будь-якого сліду.

Проте, для поховання сили-силенної жертв НКВД, розстріляних за роки 1937-1939, цього ґрунту не вистачало. Для закопування трупів використали й кладовище також на Літинській вулиці.

Перший свідок, Гулевич, що заявив про масові могили, викопані НКВД, зізнавав:

„Я жив у частині міста, куди найближчий шлях був через кладовище. Йдучи на працю, я часто бачив, як на кладовищі копали ями. Але я не уявляв собі, для чого їх готували. Однак, знайшовши восени 1937 року на головній алеї калошу та запримітивши спід крові, я почув уважно спостерігати. Одного вечора восени того ж року я йшов головною алеєю кладовища й помітив, що до воріт під'їздила машина. Я склався в тіні дерева й побачив, що машина, в якій сиділо кілька осіб, була чимсь навантажена й накрита брезентом. Машина під'їхала до викопаних ям. Я виразно чув гупання скидуваніх до ями трупів у супроводі brutальних лайок. Нашвидку закидавши яму землею й не перестаючи лаятись, люди скочили на вантажне авто й від'їхали з кладовища”.

Титар Юрій Клименко, що живе у Воблові, 29. VI. 1943 року посвідчив:

„З 1941 року я служив сторожем і доглядачем складу при Вінницькій лікарні імені Піrogova. Ця лікарня збудована коло самого кладовища й відділена від нього тільки парканом. З моєї строжки було добре видно все кладовище. Восени 1937 року я побачив, як в'язні копали на кладовищі квадратові ями в два метри. За ними під час роботи наглядали вартові. Все це мені здавалося дивним, а тому я

вночі почав стежити за тим, що робилося на кладовищі. Коло 2. години до кладовища приїхало вантажне авто. При світлі рефлекторів я ясно бачив, як двоє людей скидали щось з машини до ями. Я ніколи й ні про що не розпитував, боячись, що НКВД мене заарештує".

Бухгалтер Петро Бокхан посвідчив:

„У 1937 році я часто ходив до жінчиних батьків, що жили коло кладовища. Здебільша я ходив до них через кладовище й часто бачив, що на окремій дільниці коло Пироговської лікарні копали могили. Вертаючись додому коло 8 годин вечора, я бачив, що ця робота ще тривала. Коли ж я переходив кладовище вранці, всі могили вже були засипані".

Допитана медсестра Євгенія Пролінська, з Вінниці, розповіла:

„Восени 1937 року я працювала, як медсестра, в Пироговській лікарні. Часто вночі чергувала. Одного разу я запримітила, що до лікарні прийшов лікар в'язниці НКВД, якого я знала тільки з обличчя. Він звичайно носив уніформу НКВД, а тепер був у цивільному. Шукав грабаря, що жив у лікарні. Nakазавши грабареві взяти 3-4 заступи, лікар пішов з ним на кладовище. Тому, що мій чоловік був 20 грудня заарештований НКВД, я дуже зацікавилася цими нічними відвідинами лікаря. Зняла з себе білий халат, одягла чорне пальто й потайки пішла до кладовища. Було це коло 2-3 години ночі. Зупинившись біля огорожі, я почула розмову, в якій брало участь з десять душ. Правда, з того, що вони говорили, не можна було нічого зрозуміти. Близько коло них стояло два вантажних авта, дбайливо прикритих брезентом. На мою думку, це були трупи вбитих у в'язниці НКВД, і їх тут збиралися поховати. Коли б це були в'язні, що померли природньою смертю, то їх би ховали одверто, а не потай, уночі. Побачивши, що до авт наближаються люди, я боячись, щоб мене не запримітили, поспішила повернутись до лікарні. Вранці я пройшла через кладовище, на якому в цьому місці вартував міліціонер. Я добре запримітила, що одна дільниця землі, приблизно на 3 метри, була розкопана й зарівняна... Коли другого дня я спитала сторожа, що це вночі привезли на кладовище, він відповів: „Це вас не стосується, не ваша справа". Такі випадки повторювалися досить часто, при чому побачення з грабарем вимагали не тільки лікар, але й комісари НКВД. На дільниці, де я помітила ці могили, за нормальніх умовин не ховали".

„РОЗКРИЛАСЯ ЗЕМЛЯ І ПОКАЗАЛОСЯ ПЕКЛО”

„Розкрилася земля і показалося пекло!” — заголосила одна жінка, побачивши відкриті масові могили у Вінниці. Бо й справді в цих масових могилах невинних жертв большевицького терору показалося пекло, якого раніше не могла б собі уявити навіть найбуйніша людська фантазія...

З утечою від ще недавніх нацистських камрадів „доблесної” червоної армії з України населення Вінниці щораз упертіше почало висловлювати свої страшні здогади відносно „заборонених зон”. Німецької окупаційної влади спочатку ніхто не мав охоти втасманиувати в ці справи. Бо й навіщо? Всі знали, що й нацисти не ліпші. Люди говорили, що між Берліном і Москвою тільки та різниця, що в Москві зимою холодніше. З приходом німців змінився тільки окупант, але ні в чому не змінилася практика. Це проявлялося майже в усіх ділянках життя, від повного свавілля поліції починаючи, а на системі влади кінчаючи. Позмінювано назви, але зміст залишився той самий. За большевиків рішальною владою в усіх справах було НКВД, а за німців Гестапо. Інтересно, що у Вінниці, як і в багатьох інших містах України, Гестапо з-правила розташувалось в будинках, що в них раніше „працювало” НКВД. Все залишалося подавньому, тільки замість червоного прапору із серпом і молотом вивішувано такий же червоний прапор з попоманим чорним хрестом в білому колі. Це була єдина зміна. До речі, навіть багато-хто з персоналу НКВД зразу ж переходив на службу Гестапо. У Вінниці, під час розкопин масових могил большевицького терору, в будинку НКВД вже хазяйнувало Гестапо і, правдоподібно, копало масові могили в іншому місці. Тільки жертви завжди були ті самі — українці.

Як відкрито масові могили у Вінниці та як прийшло до їхніх розкопин?

З різних джерел про це по-різному інформували. Згідно з твердженням місцевого населення, навесні 1943-го року, 24-го травня, „хтось щось” викопував у парку і натрапив на перегнилий труп із шматками напізвотліого одягу. Той „хтось”, що знайшов трупа, перелякався і чимшвидше повідомив місцеву поліцію. Тоді вже з доручення поліції почалися дальші пошукування. Незабаром знайдено ще одного трупа, опісля ще одного і ще одного. Справою зайнялися місцеві цивільні владі і започаткували систематичні розкопини під керівництвом двох місцевих лікарів: д-ра Дорошенка, судового лікаря у Вінниці, та замешкалого тоді у Вінниці д-ра Малініна, колишнього професора Краснодарського університету.

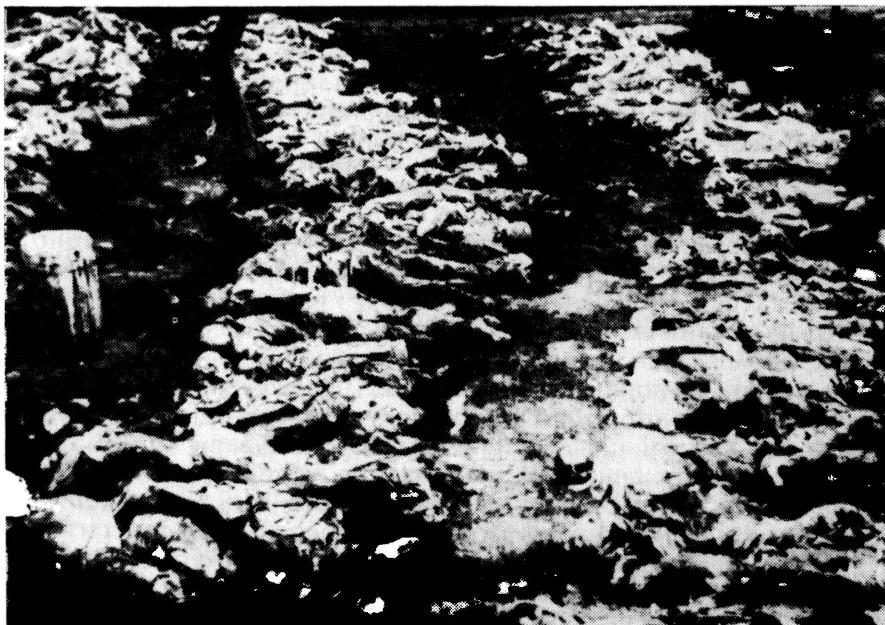
Очевидно, що справою зацікавились німецькі окупаційні владі, і вони, після того, як розкопано дві масові могили та видобуто з них понад 200 трупів, склали окрему судово-лікарську комісію, що перебрала нагляд і керівництво над дальніми розкопинами. Зaproшено також міжнародну комісію з невтральних країн та

закордонних кореспондентів, між яких попав і автор цього репортажу.

Вістка про жахливе відкриття у Вінниці близькою рознеслася по всій Україні, і до Вінниці з усіх-усюд почали поспішати люди в надії, що їм пощастиТЬ знайти бодай якусь відповідЬ на те, де поділася дорога особа, забрана свого часу большевицьким „чорним ворогом” і — згідно з повідомленням — засуджена на заслання „в далекі табори без права листування”.

РОЗКОПИНИ І ПОХОРОНИ

Розкопини, як уже згадано, переводили карні в'язні місцевої тюрми під наглядом і вказівками комісії. Ще й сьогодні, десятки років пізніше, шкіра терпне на згадку про те неймовірно жахливе видовище. Із землі викопувано дослівно гори перегнилих трупів, розкладано їх рядами на землі для можливої ідентифікації та переведення судово-медичного обслідування і опісля знову хоронено в братських могилах уже з участю духовенства та в присутності мас народу.

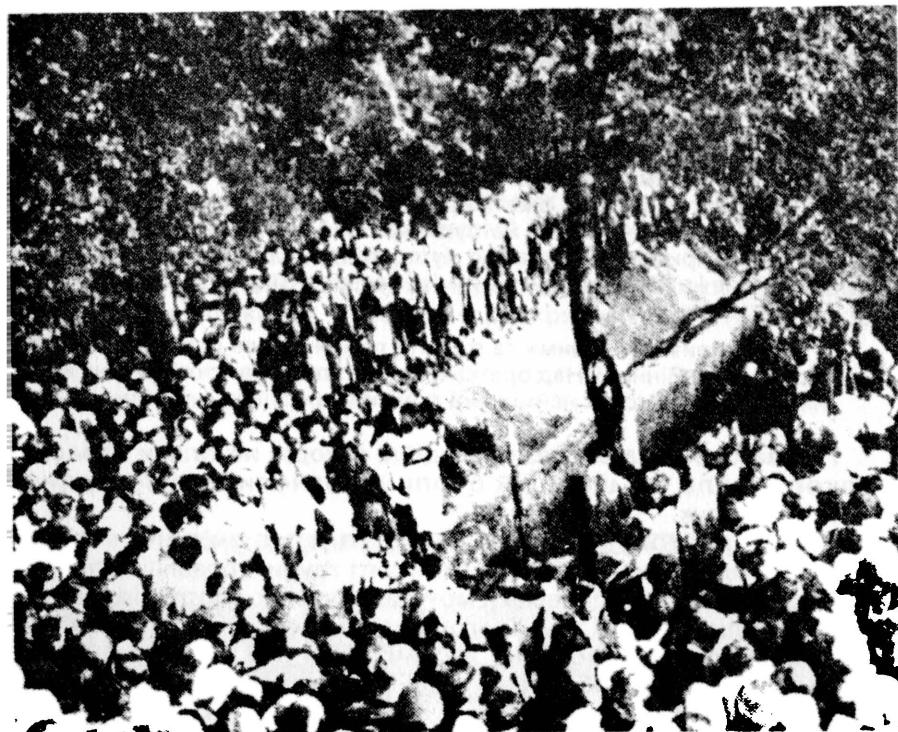
Фрагмент видобутих із масових могил у Вінниці трупів жертв совєтського народовбивства.

Похоронами видобутих з масових могил українських жертв комуно-московського голодосту у Вінниці відав померлий в 1985-му році в Чікаго тодішній єпископ Вінницький, Преосв. Григорій. Про його ролю в цих похоронах та взагалі в пошануванні і збереженні пам'яті цих жертв згадує коротко О. Куленко у своїй статті „Єпископ Вінницький”, надрукованій в скрентонській „Народній Волі” 11-го липня 1985. У статті м.і. сказано:

Зі всіх титулів та етапів життя митрополита Григорія найдовше у людській пам'яті збережеться зв'язаний із його іменем та його діяльністю короткотривалий період єпископа Вінницького під час останньої світової війни.

Доля судила йому не лише відновлювати знищене большевиками життя у надзвичайно важких умовах нової і не менше жорстокої ворожої окупації, але й стати свідком та керівником похоронних відправ над могилами багатотисячних жертв сталінських розстрілів — Єжовщина 1937-1938 років...

Розпочаті літом 1943 року розкопи протягом короткого часу виявили страхітливі видовища довжелезних рядів трупів із зв'язаними

Похорони жертв НКВД у Вінниці.

за спиною руками й слідами тортур та пострілів у потилицю. Вістка про новий Катинь швидко розійшлася по країні. Не зважаючи на всі труднощі воєнного часу та проблеми комунікації, із різних сторін прибували до Вінниці тисячні маси українців у намаганні серед трупів, розвішаної одежі, збережених речей та документів відшукати своїх рідних — батьків, синів, дочок.

Біля десяти тисяч трупів замучених було вийнято із пекельних ям і похоронено знову у братських могилах. Свідком цієї великої національної трагедії та жалобних похоронних відправ був єпископ Григорій.

Його слова на 19-му з черги похороні закатованих жертв:

‘Дорогі Браття і Сестри!

Сьогодні ми вже дев'ятнадцятий раз зібралися на це сумне прощання, на це жахливе видовище, щоб піднести нашу спільну молитву за душі найкращих синів і дочок України, яких найбільший людожер світу в найжорстокіший спосіб знищив і кинув у ці пекельні ями.

Перед нами зараз лежать 960 святих мученицьких останків, приготованих до похоронів. А погляньте на ці довжелезні братські могили! У цих могилах уже спочиває 8479 достойних синів та дочок України, яких ми вийняли із тих пекельних ям і за християнським похоронним чином поклали в ці почесні братські могили... А скільки таких ям по широких степах і лісах Сибіру, Соловків і Колими?!”.

„Ми, дорогі мої, мали намір побудувати на цих святих могилах величавий храм-пам'ятник у подарунок спочилим. Дякуючи щедрій руці нашого народу, вже зібрано більше, ніж потрібно для цієї споруди. Але, як видно, не судиться нам цього виконати. Однаке, вірмо, що прийде час, коли тут буде стояти храм на честь усіх святих мучеників і в ньому будуть день і ніч возноситись молитви до Бога за їхні праведні душі.

Із наближенням зими та фронту припинились розкопки масових могил міста Вінниці. Над братськими могилами багатотисячних жертв немає й до сьогодні найменшої помітки, хреста чи пам'ятника'..."

Не зважаючи на всі дезинфекційні заходи, не тільки на місцях розкопин, але й в широкій околиці розносився нестерпний труп'ячий сопух.

В'язні, розкопуючи могили, насамперед знімали верстви зогнілого одягу, що ними були прикриті трупи, і розвішували його на перетягнених між деревами мотузах і дротах. Люди підходили і пробували пізнати між цим одягом знайомі речі: вишиту сорочку чи якусь іншу характеристичну частину одягу. З часом, цей одяг, зокрема той, що ще зберігся в сяко-тако можливому стані, почав зникати. Живий — як кажуть — живе думає. — Ночами почали красти білизну, сорочки, штани, випирали і чистили їх, а опісля продавали на базарі. Тоді на деревах поприбивано перестороги, що

„за крадіж речей з місця розкопин судитиме надзвичайний суд і винних очікуватиме найтяжча кара”. Після того речі все ще зникали, але вже в меншій кількості.

Видобування трупів з могил було жахливіше від жахливого. Перші верстви трупів, що в більшості могил лежали в повному безладді, робітники-в'язні подавали з рук до рук і складали на траві в безпосередній віддалі. Рівночасно обшукувано кишені одягу за документами та речами, що могли б допомогти в ідентифікації. Тільки в деяких випадках ці обшуки давали результат. Дальші верстви трупів треба було витягати наверх при допомозі мотузів. Роблено це в такий спосіб: двоє робітників зверху спускали мотуз в могилу, робітники в могилі клали на той мотуз навпоперек трупа, і тоді його витягали. Траплялося, що труп розвалювався або відлєтіла йому голова чи інша частина тіла.

Поміж рядами трупів та поміж розвішаним одягом блукали, як примари, гуртами й одинцем люди, шукаючи посмертної вістки від рідних. Часто траплялося, що над трупом чи над шматком одягу розносився проймаючий душу грозою крик розпачу. Це хтось з відвідувачів пізнав небіжчика або знайшов якийсь знак по ньому серед одягу. Ті, що втратили рідних і мали причини сподіватись, що вони тут серед трупів, з виразом неймовірного болю схилялися над кожним трупом і в обтягненому почорнілою шкірою черепі намагались пізнати дороге ім лице.

Найtragічніший образ творили трупи жінок, що в більшості були цілком голі. Добрі душі бодай по смерті прикривали їх сором якоюсь старою лахою. Траплялося, що хтось із відвідувачів зривав у траві скромну польову квітку і клав на груди цих мучениць і мучеників, що їх тисячами видобували зі сирої землі. А люди стояли над могилами, тихо шептали молитви, обтирали слізози, і тільки час від часу з чийогось здавленого спазмами жалю й болю горла виридався страшний проклін катам. Справді бо: розкрилася земля і показалося пекло!

ВИСЛІДИ РОЗКОПИН І СЛІДСТВА

Висліди розкопин і слідства, проведених з активною участю і в співдії з місцевим та позамісцевим населенням і численними свідками та фаховими лікарсько-судовими спеціалістами, дали відносно точний образ того неймовірного совєтського злочину народовбивства. Кінцеві підсумки розкопин і доходжень зібрано в кількох публікаціях, які без сумніву говорять самі за себе. За ними, як і з власних спостережень, подаємо цей загальний огляд.

МІСЦЯ РОЗКОПИН

Як уже згадано, масові могили у Вінниці знайдено в трьох місцях: в овочевому саді, на старому цвинтарі і в так званому „парку культури і відпочинку”. Перші масові могили розкрито в саду в Долинках, на західному передмісті Вінниці, у віддалі приблизно двох миль від середини міста, по правому, північному, боці Літинського шосе. Загальна поверхня саду становила 60 х 1,000 метрів нерівної, зарослої травою землі, засаженої старими, овочевими деревами. Між ними росли також молодші кущі. Взимі 1937-1938 цю площеу зайняло управління ГПУ-НКВД і обвело її приблизно три метри заввишки парканом, що цілком закривав це місце від очей прохожих. Офіційно було пущено вістку, що за тим парканом відбуваються військові вправи, і для замілення очей влаштовано навіть фіктивну стрільницю із землі.

На цьому місці в південному куті знайдено яму з негашеним вапном. Після того, як взимі 1942-43 року місцеве населення порозтягало дошки з паркану, в саду можна було побачити невеликі заглиблення в землі. Вперше поголоски серед населення й опісля випадкове знайдення кількох трупів привело до систематичних розкопин. У цьому саду відкрито 34 ями із них видобуто 5,644 трупи. В одній ямі були тільки документи, в другій тільки черевики, а в третьій тільки одяг. Величина поодиноких ям становила 2.5 х 3 до 2.8 х 5 метрів.

Тільки в сімох могилах кількість трупів була менша ста. У 20 могилах кількість трупів виносила 100 до 200, а найбільша кількість трупів в одній могилі виносила 284.

Усі могили були прикриті зверху приблизно два метри завгрубшки верствою землі, під якою, за виїмком трьох могил, була ще верства одягу. Всі ями-могили були цілком зрівняні з землею.

Ще під час розкопин могил у цьому місці, за вказівками місцевого населення, відкрито їх також в двох інших місцях, на старому цвинтарі та в „парку культури і відпочинку”.

Старий цвинтар, розташований також по лівому боці Літинського шосе за яких 600 метрів від центру міста, був — як і сад — в 1937-38 рр. обведений робітниками НКВД високим парканом. В деяких місцях був там ще на зріст людини живопліт. Скрізь видно було сліди старих гробів, що позападались в землю. Після очищення терену від кущів, скрізь видно було квадратові западини в землі глибиною на 10-15 сантиметрів.

Прокопавши ці місця на два метри вглиб, натрапляли насамперед на верству одягу і під ними на трупи. Тут знайдено 42 могили із них видобуто 2,405 трупів. Кількість трупів у кожній могилі хиталася між 50 та 147. Тільки в трьох випадках було їх менше. 26 могил можна було пізнати по заглибинах у землі, всі інші були зрівняні з землею, а деякі були ще замасковані звичайними гробами. В одному випадку

масову могилу знайдено під гробом давніше померлого і з парадою похованого комісара НКВД. Дивний символ!

Могили на цьому місці були менші, ніж в саду. Їх поверхня становила від 1 x 2 до 2.5 x 4.5 метра. Глибина цих могил також була менша — від 3 до 3.5 метра. Положення могил на цьому місці вже не було в такому порядку, як на першому, і самі могили, з огляду на піскувату землю, вже не мали такої рівної форми, як в саду.

Незабаром після того, як відкрито масові могили на старому цвинтарі, знайдено їх також у безпосередній віддалі, бо тільки через Літинське шосе, у „парку культури і відпочинку“. Їх відкрито на донесення та за вказівками колишнього сторожа того парку. У парку росло багато дубів та молодих кущів, а земля була вкрита травою. Своєю північно-східньою частиною прилягав він безпосередньо до в'язниці НКВД. На цьому місці можна було вже тільки з трудом розпізнати чотирикутні заглибини в землі. Вияснювали це тим, що від часу, коли там влаштовано парк, землю вирівнювало частіше. На частині землі в парку вже під час війни почали садити й сіяти городину.

На цьому місці відкрито всіх 13 масових могил із загальною кількістю 1,383 трупів. Кількість трупів у поодиноких могилах становила від 33 до 144. Над двома могилами був майданчик для танців, а над одною був влаштований „кабінет сміху“. Кати подбали зробити так, щоб люди танцювали й сміялись на трупах своїх земляків, своїх рідних.

Відкриті могили в цьому парку відповідали меншим могилам в саді та виносили пересічно 2.5 x 3 метри поверхні. Подібно, як і в попередніх випадках, під двометровою верствою землі була ще верства одягів і під нею трупи. Глибина могил майже в усіх випадках виносила три метри.

ПОЛОЖЕННЯ І СТАН ВИДОБУТИХ ОДЯГІВ І ТРУПІВ

Як уже згадано, одяги і трупи лежали в масових могилах без будь-якого порядку. Значить, їх скидувано, можна б сказати, комітьголовою. Тільки частина одягів була ще сяко-тако збережена, більшість прогнила. В деяких випадках одяг був спалений і стверджено, що в деяких випадках запалення викликали вкинені в могилу ще при закопуванні запалені сірники чи не згашені недокурки. В інших випадках були припущення самозапалення від хемічних процесів в могилах.

Добування трупів натрапляло ще на ряд інших комплікацій і труднощів. В численних могилах, головно в саді, між верствою одягів і трупів була ще верства негашеного вапна. Ним, правдоподібно, посыпувано трупів під час закопування, щоб вбити труп'ячий

сопух, як тіла почнуть розкладатись. Після кількох років у землі, вапно і верхні трупи були збиті в одну суцільну масу. Також в інших могилах, що не були засипані вапном, добування трупів не було легке. Як згадано, трупи в більшості були скинені в ями комітьголовою і там вони лежали в найбільшому безпорядку, взаємно сплетені. В додатку, під власним тягарем та під тягарем двометрової верстви землі, вони сильно зблилися докупи. Їх можна було добувати тільки дуже дбайливо, щоб не завдати їм ще штучних пошкоджень. Тільки в одній великий могилі на першому місці розкопок, у саді, трупи були зложені рядом у великому порядку. Що заставило катів до того порядку, важко було здогадатись. Можливо, що це була перша могила і тоді вони ще не мали комітьголовної „системи”.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТРУПІВ

Як уже згадано, всі видобуті трупи чоловіків мали зв'язані назад руки, часом у двох місцях. Деякі мали також зв'язані ноги. Всі вони були зодягнені в типові советсько-українські одяги, що їх носять у тій околиці. В основному, чоловічі трупи мали на собі сорочку, штані і піджак. Деякі мали ще підштанки і камізельку. На 196 видобутих жіночих трупів, 49 були цілком нагі. Всі вони, згідно з твердженнями лікарської комісії, були в молодому віці, подібно як і більшість жіночих трупів, що були зодягнені тільки в сорочки. Це насуvalо страшний висновок, потверджений також зізнаннями свідків, що всі ці жінки, перед їх убивством, ще були зганьблені катами. Тільки трупи кількох старших жінок були зодягнені. В протилежності до чоловічих трупів, жіночі тільки в кількох випадках мали зв'язані руки.

Ствердження ідентичності трупів нормальним порядком було неможливе, бож годі було піznати їх, скажімо — з виразу лиця. Тому зверталося окрему увагу на будь-які аномалії тіла, головно на ампутації кінчин. Такі відкриття проголошувано в місцевій пресі і так пощастило встановити тотожність 15 трупів. Окрему увагу зверталося також на зуби та їх уклад, чи штучні зуби. Проте, це не давало будь-яких вислідів, бо в той час у Вінниці не було ні одного з тих зубних лікарів, що ординували там раніше. Не було також ніякої можливості встановляти ідентичність трупів по волоссю, бо тут настушили всілякі зміни внаслідок хемічних процесів в могилах. Найбільше трупів зідентифіковано по одягу та по знайдених документах.

Рівночасно із спробами встановити ідентичність трупів, лікарська комісія докладала всіх зусиль, щоб встановити їх вік, бо це могло послужити ключем у медичних і судових обслідуваннях. Застосовуючи модерні медично-судові методи, вік можна було встановити досить точно з тільки деякими відхиленнями. В таких

випадках важливу роль грали власне зуби, бо вік людини можна пізнати не так по кількості збережених зубів, як по самих здорових зубах. В деяких випадках роблено відповідні висновки по укладі шкіри на лиці, по вухах та на підставі відповідної аналізи цілого трупа. На цій підставі встановлено, що люди, трупи, яких знайдено в усіх могилах на всіх трьох місцях розкопок та які під цим оглядом можна було прослідити, поділялися за віком на такі категорії:

У віці між 20 і 30 років було 638;
У віці між 30 і 40 років було 4,976;
У віці понад 40 років було 1,366.

Віку інших навіть приблизно не можна було встановити. Входить, що жертвами большевицького народовбивства у Вінниці впали головно чоловіки у віці між 30 і 40-им роком життя.

ПРИЧИНИ СМЕРТИ

Усі видобуті трупи виказували виразні знаки від пострілу кулі, зі засади від пострілу в потилицю. Тільки в кількох випадках цього не можна було ствердити з уваги на пошкодження трупа під час видобування. В більшості труп'ячих голів знайдено і самі кулі. Також у більшості випадків стверджено більше ніж один постріл. У багатьох випадках іх було два, три і більше. Два постріли стверждено в 6,360 випадках, три діри від куль було в 78 черепах, а два трупи мали аж чотири знаки від пострілу. Інші мали по одному пострілові або кількість тих пострілів не можна було встановити. Деяка кількість трупів мала ще розторощені черепи твердим предметом, правдоподібно прикладом пістолі. Крім пострілів в потилицю, деякі трупи мали ще додаткові постріли в чоло або в бік голови. Відповідна кількість трупів мала ще, крім куль у потилиці, сильно, бо аж в горло закнебльовані уста, а ще інші мали петлі на шиї.

Лікарська комісія з досить великою докладністю встановила сам постріл. Стверджено, що не всі постріли були смертельні, головно ті, що не зачіпили мозку. Багато стрілів могли тільки спричинити повний параліч, але не смерть і навіть не відбирали жертві свідомості. З цього, виходило б, здавали собі справу кати, бо в поодиноких випадках добивали жертву сильними ударами в голову. Розторощення черепів ударами стверждено в 395 випадках. Але дальші облісідування дозволяли на оправдані припущення, що деяка кількість жертв була похована живцем. Про це свідчить факт, що в горлах і навіть у кишках деяких трупів знайдено землю, яку вони без сумніву іли вже тоді, як іх разом з іншими присипано в масових могилах.

Жінки розпізнали своїх чоловіків.

КУЛІ І ПОСТРІЛИ

Як це звичайно в судово-лікарських обслідуваннях водиться, у Вінниці приділено багато уваги знайденим в черепах трупів та на місцях розкопин кулям і характерові пострілів.

Як уже згадано, багато куль знайдено в черепах трупів і хоча ці кулі були в більшості здеформовані зударом з черепом, то на підставі їх ваги та помірів пробитих ними дір в черпах встановлено, що кати користувались ручною автоматичною зброєю малого калібрі. Всі кулі були в діаметрі менші ніж шість міліметрів. Деякі кулі, мабуть тому, що порох мав малу вибухову силу або через хибний постріл, застрягали в шії під шкірою, навіть не дійшовши до кости. В таких випадках вони зберегли свою оригінальну форму і вагою відповідали здеформованим кулям. Діаметр цих куль виносив 5.6 міліметра, довжина 1.2 сантиметра а вага 2.50 грама. На місцях розкопин, у могилах та між одягами тільки в кількох випадках знайдено гільзи, але тільки в одному випадку, після відчищення, можна було на дні гільзи відчитати знак „Т 33”. Майже повна відсутність патронів свідчила, що жертви не розстрілювано на тому самому місці, де їх поховано, за деякими тільки виїмками.

Важливою справою було встановлення віддалення, з якого віддавано стріли в потилицю жертв. Під цим оглядом на відповідні висновки дозволяли сліди від стрілу при вході кулі в тіло. Очевидно, що довге перебування трупів в землі ці обслідування утруднювало, але в багатьох випадках таки стверджено виразні сліди від спалення, як на шкірі, так і на одягах, що виразно вказувало на те, що постріли були віддані з безпосередньої віддалі. В деяких випадках можна було ствердити, що зброя була приложена жертві до самої голови.

СПОСІБ І МІСЦЕ РОЗСТРІЛІВ

Обслідування трупів знавцями поза всяким сумнівом виявило, що розстріли переводила „вправна рука” і що їх, за деякими виїмками, доконувано не на місці розкопин, надямоючи в самій ямі.

З деякими тільки відхиленнями встановлено два основні методи розстрілів. У першому випадку жертві пускали кулю в потилицю в скісному напрямі вгору, з виразним розрахунком, що куля має пробити малий мозок. В другому випадку жертві вистрілювали кулю в шию з розрахунком на пробиття т.зв. атласу, що також неминуче спричиняє смерть. В обидвох випадках застосовано точно розроблену систему. Зміна техніки розстрілу була подиктована, правдоподібно, пробійною силою вживаної вогнепальної зброї.

При обслідуванні виникло також питання, в якій позиції розстрілювано жертві. Сліди пострілів та напрям лету куль

вказували, що всіх розстрілювано в стоячій позиції. Постріл у потилицю в скісному напрямі чола міг бути відданий тільки в такій позиції. Малі відхилення в напрямах пострілів залежали, мабуть, від висоти ката і жертви. Багато трупів мали додаткові постріли в тім'я, в чоло або у вилицю. На підставі цих пострілів комісія ствердила, що кати часто добивали свої жертви, придержуючи їх у похилій позиції, або тоді, як вони вже хитались від першого чи другого пострілу. В інших випадках, як це вже згадувано, жертви розторочувано череп рукояттю нагана.

Коли мова про місце розстрілів, то висновки комісії і зізнання свідків цілком покривалися в тому, що всі ці тисячні жертви, лише за деякими виниками, не були розстрілювані на тому самому місці, де їх поховано. На це вказувала відсутність гільз від набоїв на тих місцях. Деяка кількість знайдених гільз та деякі трупи на верствах одягу, що ним була прикрита маса трупів в могилах, свідчили про те, що лише кілька осіб розстріляно на місці масових могил. Це були, мабуть, ті, які допомагали при закопуванні трупів. Виникали припущення, що один чи два відповідальних комісари НКВД розстрілювали вкінці навіть тих менших катів, які самі розстрілювали в'язнів. В такий спосіб обмежувано до мінімуму число можливих свідків злочину і зменшувано небезпеку, що злочин може бути виявлений.

Зізнання свідків та перевірка можливостей потверджували припущення, що жертви в головній масі були розстріляні на подвір'ї

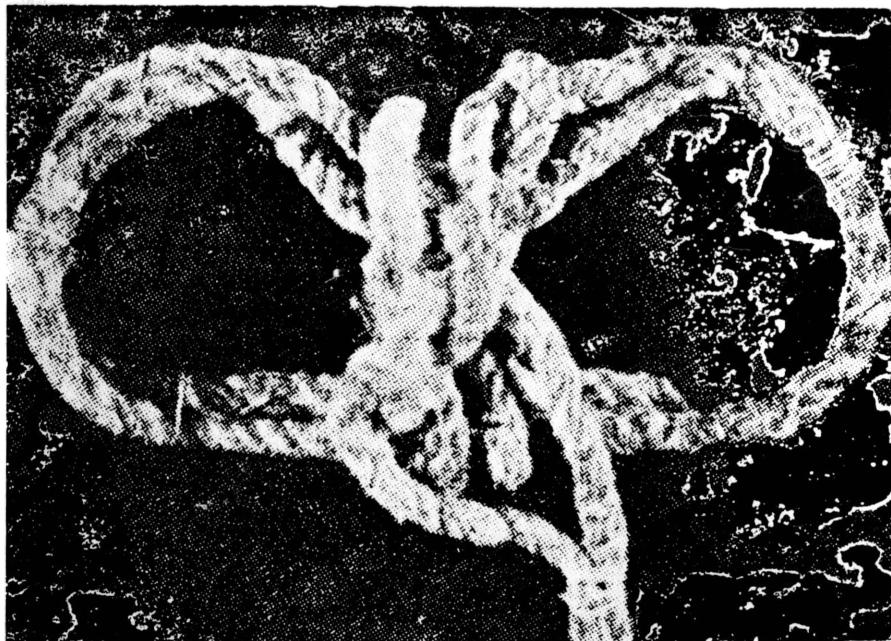
Сюди влучила куля ката.

будинку НКВД. На підставі фактів, доходжень та зізнань свідків комісія могла з досить великою точністю відтворити подробиці того у мирному часі безприкладного в історії народовбивства.

В'ЯЗАННЯ РУК І ЗАТИКАННЯ РОТА

Перегнилі трупи вже самі собою справляють жахливе враження, але у Вінниці воно переходило всякі межі, коли перед очима глядачів лежали тисячі трупів з пов'язаними ззаду руками і в багатьох випадках із затичками в роті. Тільки жіночі трупи — також не всі — не мали пов'язаних рук. В'язання рук виявляло не абияку „техніку”: мотузка міцно охоплювала кістки на обох руках, внаслідок чого у деяких трупів зап'ястки повідпадали. Натих трупах можна було ствердити, що таке в'язання справляло жертвам великий біль.

Для в'язання рук вжито в усіх випадках фабричної мотузки з конопляного волокна 608 міліметрів у діаметрі та 1.20 — 1.30 метра довжини. Сама техніка в'язання рук була така: руки жертв викручувано назад дополнюми в різні сторони, тоді зв'язувано в зап'ястках подвійною обвідкою і обидва кінці мотуз, один зверху, а другий знизу, ще раз перетягувано між руками і сильно зв'язувано,

Такими петлями були пов'язані руки жертв.

так що кожна рука була в окремій петлі. Визволити руки з такої петлі було неможливо.

У поодиноких випадках видобуті з масових могил трупи мали пов'язані руки також в ліктях. До цього вживалося такої самої мотузки, тільки довшої. В таких випадках посторонком обвідено обидві руки разом, опісля ще кожну зокрема і зв'язувано вузлом. Причин такого подвійного в'язання рук жертвам не встановлено.

Крім зв'язуваних рук, 24 трупи мали ще зв'язані ноги. При цьому також вжито тої самої мотузки, що при в'язанні рук. Ноги були зв'язані вище кісток і на такий самий лад, як руки в ліктях. З того зроблено висновок, що ноги зв'язували жертвам ще перед тим, як виводили їх на місце розстрілу, бо жертва могла ще ступати малими кроками. Ноги зв'язувано виключно молодим чоловікам, мабуть, для того, щоб вони не пробували втікати.

На кількох трупах виявлено зроблену з такої мотузки петлю на шиї. Петлі були досить сильно затягнені, з одним вистаючим кінцем, але це, видно, не було причиною смерти, бо трупи мали ще сліди від пострілів у потилицю. Кілька трупів ще мали з хустини або полотна затичку в роті. Ці жертви мали також сліди куль в потилиці, отже насувалося оправдане припущення, що їх перед смертю тортурували, закриваючи рота, щоб заглушити крики болю.

ЧАС ЗЛОЧИНУ

Не зважаючи на знайдені при трупах документи та на зізнання багатьох свідків, на підставі яких можна було з досить великою точністю встановити час поповнення того жахливого злочину народовбивства, судово-лікарська комісія ще й зі свого боку намагалася визначити цей час на підставі стану трупів та ряду інших ознак. Встановити час перебування трупів у землі дозволяли також засаджені на місцях масових могил кущі. З іх коріння та галузок можна було встановити, чи вирости вони з насіння, чи були засаджені, а якщо були засаджені, то в якому віці і як довго там росли. Все це разом поза всяким сумнівом дозволяло прийти до висновку, що злочин народовбивства у Вінниці доконано головно в 1938-му році, хоча розстріли могли початися ще в 1937-му році.

Переслухання і свідчення рідних та знайомих зідентифікованих жертв виявили, що всі вони були заарештовані органами НКВД в роках 1937 і 1938. Часто вже через кілька днів після арешту НКВД інформувало, що заарештованого „ворога народу” засуджено на заслання в далекі табори на десять років без права листування. Точний час заарештування деяких жертв можна було встановити на підставі знайдених документів, головно протоколів переведених агентами НКВД домашніх трусів. Під час трусу агенти виготовляли протокол у двох примірниках, один з яких вручали заарештованому, а другий зберігали в урядових актах. Знайдені протоколи цілком покривалися із зізнаннями свідків. Від часу арешту свідки вже ніколи

не бачили своїх рідних і також нічого від них чи про них не чули, за віймком „вияснення” НКВД про „заслання в далекі табори”, що фактично означало кулью в потилицю. Саме в той час, згідно із зізнанням свідків, почалися у Вінниці таємні нічні транспорти з будинку НКВД у „заборонені зони”, в яких опісля знайдено масові могили.

МІСЦЕ І ПОДРОБИЦІ ВБИВСТВА

Як уже згадано, документи, зізнання свідків та ряд інших факторів дозволяли зробити безсумнівний висновок, що розстріли жертв відбувалися на подвір’ї будинку НКВД, в його частині, оточений гаражами. Перед одним із таких гаражів було місце для миття автомобілів, і на ньому можна було негайно змивати сліди крові. Під час розстрілів постійно гуділи мотори приготованих для перевозу трупів кількох вантажних автомобілів, отже гук моторів заглушував постріли з малокаліберної вогнепальної зброї. Але знайшлися свідки, які припадково чули поодинокі постріли.

Проте, не виключене, що деякі вбивства доконано в кімнатах будинку НКВД. На таке припущення дозволяли зізнання свідків про страшні тортури, яким піддавали заарештованих під час допитів, як також факт, що багато відкопаних жіночих трупів були цілком голі

Оточенні гаражами подвір’я в’язниці НКВД у Вінниці, на якому розстрілювано жертви.

або тільки в сорочках. Отже, цих заарештованих жінок, очевидно, роздягали, насилували і опісля вбивали в кімнатах НКВД.

На підставі свідчень та логічних висновків можна було при розкопинах масових могил відтворити приблизно також образ довершування злочину вбивства.

Призначенні на розстріл жертв викликували з тюремних камер під позірною причиною вивозу „в далекі табори”. В'язні забирали свої речі, якщо такі хто мав, і виходили, не знаючи, що їх ведуть на смерть. Вивівши з тюремних камер, їх або на коридорах в'язниці, або в окремих приміщеннях зв'язували. Опісля по одному чи по кількою виводили на подвір'я, де вже гуділи мотори вантажних автомашин. Під гук моторів в'язнів одного за одним розстрілювали. Якщо одної кулі не вистачало, жертву добивали другою чи третьою. Коли жертва падала на землю і ще виявляла ознаки життя, кат розторочував їй череп сильним ударом по голові. Вбиті жертві, що ще стікали кров'ю, одну за одною кидали на автомашину. Тоді скидали на них іхню мізерію — одяг і білизну, що їх вони брали зі собою „в далекі табори”. В „забороненій зоні“ трупи скидали в приготововані ями, після чого довірені НКВД вбивали і кидали в ті самі ями тих, які їх копали та перевозили трупи, і вже самі присипали ями землею. Те, що в знайдених на першому місці розкопин трьох ямах були лише одяг, взуття і документи, вияснюється тим, що ці речі належали

„Обвинувальний матеріал”, на підставі якого жертв заарештовували і мордували.

вбитим жертвам, але їх ім відбирали при вступі до в'язниці і переховували у в'язничних магазинах. Цих речей треба було позбутися разом з людьми, щоб не викликали підозрінь серед невтаємниченої в'язничого персоналу.

ВИКОНАВЦІ ЗЛОЧИНУ

Усі встановлені факти, знахідки і зізнання свідків дають безсумнівний доказ, що злочин народовбивства у Вінниці був поповнений органами НКВД — Народного Комісаріату Внутрішніх Справ. На це вказують такі вже згадані факти:

1. Знайдені у масових могилах у Вінниці жертви були заарештовані агентами НКВД в 1937 і 1938 роках.

2. Усіх заарештованих відставлювано до приміщеної в будинку НКВД у Вінниці в'язниці та до відділу НКВД у місцевій міській тюрмі.

3. Деякий час після арешту органи НКВД давали рідним арештованих „вияснення”, що їх уже вивезено у „віддалені тaborи без права листування”.

4. В поодиноких випадках в НКВД недвозначно натякали рідним заарештованих — як це потвердили зізнання, — що вони уже в цьому житті їх ніколи не побачать.

5. В той самий час, коли відбувалися масові арешти і органи НКВД говорили про заслання до „віддалених тaborів”, у Вінниці створено „заборонені зони”, що були під постійною охороною НКВД.

6. Знайдені на місцях розкопин та при трупах убитих документи про переведені органами НКВД домашні труси відповідають датами виключно часові заарештувань.

МОТИВИ ЗЛОЧИНУ

Що могло бути мотивом цього страшного злочину народовбивства у Вінниці? Як це з усією певністю виявило слідство, вбиті не мали за собою жадної провини, кримінальної чи політичної, і їхні рідні ніколи не могли здати собі справи завіщо їх заарештовано і замордовано. Єдиним виясненням, що його давали органи НКВД при арешті, було твердження, що заарештований — „ворог народу”, але де, чим, коли і як ця „ворожість” проявилася, ніколи ніхто нічого не казав. У більшості випадків арештування відбувалися взагалі без будь-яких причин, за будь-яку дрібницю чи на фіктивне обвинувачення. Як виходило із знайдених документів, дехто із заарештова-

них був, мовляв, відповідальний за захворіння коня в колгоспі, інший без дозволу змінив місце праці, ще іншого обвинувачувано, що він продавав на базарі зіпсуті продукти і подібні безглуздя. В багатьох випадках причиною арешту була — як виходило з документів — знайдена під час трусу поштова карточка від рідних з Польщі, Америки чи іншої закордонної країни.

Із зізнань свідків виходило, що арешти дуже часто відбувалися на звичайні, навіть анонімові доноси. Такі доноси вsovєтській системі часто робилось вже із надією, що можна буде дістати мешкання заарештованого. Між знайденими жертвами у Вінниці було багато таких, що втратили життя за свої релігійні переконання. Між трупами зідентифіковано чотирьох священиків, а на підставі знайдених документів встановлено, що іх там було щонайменше 30. У самій тільки місцевості Калинівка заарештовано в 1938-му році 17 колишніх священиків, що тоді працювали лісорубами. Одного з них зідентифіковано між трупами у Вінниці, отже можна було мати оправдане підозріння, що там убито і всіх інших. Про велике число убитих у Вінниці священиків і людей арештованих за релігійні переконання свідчив факт, що в масових могилах знайдено багато церковних речей — хрестиків, церковно-служебних книг, навіть священичих риз. Згідно із свідченнями, в одному тільки селі Лосна, Улянівського району, заарештовано 19 осіб за приналежність до таємної парафії. Деяких з них знайдено опісля в масових могилах у Вінниці.

Шукають заарештованих органами НКВД рідних між видобутими з масових могил трупами у Вінниці.

Слідство і знахідки не могли встановити ані одного випадку, що в будь-якій культурній країні міг би бути не то що причиною вироку смерті, але й навіть поліційного допиту. Також факт, що всі ці жертви були вбиті потайки і потайки поховані, свідчить, що енкаведисти не могли жадній із них „пришити” будь-якої вини, за яку можна було б судити і карати смертю.

НАРОДОВБИВСТВО ПРОДОВЖУЄТЬСЯ

Що сталося з могилами і людьми у Вінниці після повороту большевиків уже на початку 1944-го року?

Час і обставини підготови цієї брошури не давали нагоди основно перевірити цю справу. Очевидно, що намарно було б шукати будь-якого знаку того божевільного голокосту у самій Вінниці. Та й не багато залишилося ще в живих активних свідків розкопок у 1943-му році. Але, майбутній дослідник того злочину напевно знайде ще багато всіляких додаткових документів, які допоможуть накреслити повний його образ.

Коли ж мова про те, що сталося з могилами і людьми у Вінниці після повороту большевиків у 1944-му році, то на цю тему подибуємо одну записку у „Свободі” з 12-го липня 1950-го року. Джерело тієї вістки не подане, але „Свобода” в тому часі мала свого секретного кореспондента за залізною завісою і не є виключене, що це від нього одержано цю інформацію, не подаючи — із зрозумілих причин — її джерела. Отже, у згаданому повідомленні, надрукованому під заголовком „Масові могили у Вінниці знову заповнені українськими жертвами большевицького народовбивства”, м.і. сказано:

Що сталося з могилами і людьми у Вінниці після повороту большевиків? Про це є тепер автентичні і провірені конfrontацією зізнання наочних свідків. На їх підставі стверджується без сумніву, що опорожнені в 1943 році масові могили у Вінниці знову начиняні українськими трупами, новими жертвами большевицького народовбивства. Зізнання очевидців стверджують такий факт:

Дня 20-го березня 1944-го р. советська армія знову зайняла місто Вінницю. 23-го березня того ж року оголошено, що всі мешканці міста мають перейти спеціальну перевірку і мають прибути з пашпортами до міського парку. Зібралося кілька тисяч переляканих людей. Було чимало заплаканих жінок, що передчували нове лихо. Нарешті під'їхало авто і в ньому кілька чоловіків у формі МВД. Комісар Рапапорт, показуючи на порожні ями, що залишилися після видобуття з них тисячів трупів розстріляних в 1937-1938 рр., запитав: „Що тут сталося?” Нарід мовчав. Рапапорт запитав вдруге: „Мовчите, зрадники батьківщини! Розповідайте прислужники німецької пропаганди, хто з вас находив тут своїх родичів?” Таких сміливих, хто зразу наразився б на смертельну

небезпеку, не знайшлося. Тоді комісар наказав війську оточити місто і сам відіхав до міста. Цілий день люди провели у молитві і в страшному напруженні, очікуючи нового лиха. Перед вечером комісар нарешті повернувся з довгим списком. Він викликав по прізвищам здебільшого жінок. Біля сто душ вийшли на той виклик. Ці нещасні, що колись відшукували тут в цих ямах своїх рідних і близьких, тепер самі стали на краю могил. Комісар викликав загін автоматчиків і подав команду: „По ворогах революції і зрадниках батьківщини — вогонь!“ Люди, обливаючися кров'ю, падали в страшенні ями, що стали вдруге могилами нещасних українських жертв нового советського народовбивства. Тих, що залишились, під вартою і багнетами погнали проти ночі по Літинському шляху: „Маєте на фронті спокутувати свою провину перед батьківщиною“ — промовив комісар. Більшість з тих вінничан загинули майже без зброї під німецьким винищуючим вогнем біля Держані, Летичева, Межибожа і Кам'янця Подільського.

З ПЕРСПЕКТИВИ ЧАСУ

Уже сповнилося чотири десятки років з того часу, як у Вінниці — за словами народу „розкрилася земля і показалося пекло“ комуно-московського голокосту над українським народом і добігає вже півсторіччя з того часу, як той злочин поповнено. Очевидно, що Вінниця далеко не єдиний символ тієї страшної доби, на якій дві тоталітарно-диктаторські системи — московський комунізм і німецький нацизм — витиснули ганебне тавро народовбивства. Німецько-нацистські злочини розкрив і удокументував назавжди Міжнародний Суд в Нюрбергу. Деякі із безчисленних злочинів комуністичної системи, поповнених за диктатури Сталіна, затаврювали його ж таки „соратники“ і опрічники після його смерті.

Але чому всі мовчать про Вінницю? Чому тепер, до довгих роках після тих страшних злочинів, міжнародне ЮНЕСКО відзначає роковини надхненника тих злочинів, кривавого Леніна, як „великого гуманіста“? Як і чим пояснити факт, що з представниками тієї системи, яка вчинила і відповідальна за народовбивство, що його Вінниця є тільки малою частиною, сьогодні засідають разом в міжнародних установах, переговорюють, брататься навіть ті у Ватикані і не тільки самі — як це вимовно сказав Патріярх Йосиф Сліпий на світовому Соборі Єпископів в жовтні 1971-го року — „закривають очі на гори трупів і річки крові“, що їх склав у жертві український народ, але ради якоїсь „дипломатії“ ще й іншим затикають очі й рота.

Інші народи можуть мати на це — чи думати, що мають — більше чи менше оправдані причини. Але Вінниці та безліч інших злочинів народовбивства, включно з масовим виморенням з поміччю зорганізованого голоду мільйонів людей у 1932-33 роках, не сміємо забути ми, українці.

Пам'ятаймо про Вінницю!

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

А. Драган: „Розкрилася земля і показалося пекло”, Альманах УНС — 1972.

„Злочин Москви у Вінниці” видання Головної Управи СУМА, з передмовою В. Ковала. Нью Йорк 1951.

„Amtliches Material zum Massenmord von Winniza” Berlin 1944.

Le crime de Moscou à Vinnytsia, Paris 1953.

The Black Deeds of the Kremlin, Toronto 1953.

Massacre in Vinnitsa — Ukrainian Congress Committee of America, New York — 1953.

АНТІН ДРАГАН:

ПАМ'ЯТАЙМО ПРО ВІННИЦЮ!

Обкладинка: Богдан Титла

Технічний редактор: Роман Ференцевич

**Друкарня В-ва „Свобода”
30 Монтгомері вул.
Джерзі Сіті, Н.Дж. 07302**

**Керівник друкарні: Анатоль Домарацький
Заступник: Степан Чума
Складач: Данута Рігальська
Верстальники: Степан Чума, Ярослав Сидоряк**

**Друковано в лютому 1986 р.
Тираж: 14,000.**

Printed in U.S.A.

